VALENTIN PUTANEC

POSTANAK FRANKOPANOVE TRUMBITE

1. — Kod Frana Krsta Frankopana — kojega car Leopold zove *croato romanizzato* — opažamo jak utjecaj talijanskog seicenta. Ipak se kod njega javlja i samostalna crta u sadržaju i u formi. On prvi uvodi u naše umjetničko pjesništvo pučki deseterac i dikciju narodne pjesme.[1] Njegova *Trumbita* — koje ćemo postanak obrazložiti u ovom članku — nosi biljeg potpune samostalnosti: tim svojim nedovršenim djelom Frankopan je dao vrijedan prilog satiri u hrvatskoj književnosti.

2. — Potpun je natpis njegove *Trumbite:* »Po vsem svitu razglašena, prečudna i strašna Trumbita sudnjega dneva, u kojem vsih ljudi profesije i meštrije, zagrišenja i hudobnosti, po Luciferu šegavo pripovidana i pred oči držana biti hote. Hasnovita stati ni samo človiku na radost, nego i duši na korist i pobojlšanje.«[2] Ovo njegovo djelo, pisano u tamnici njegovom vlastitom rukom[3], nalazi se među ostalim njegovim za života neštampanim djelima, koja su bila predana iza tragične piščeve smrti Haus-Hof-u. Staatsarchivu u Beču. Rukopis ima »9 i 1/4 str. na tabaku«[4], po I. Kostrenčiću, a 5 listova folija po T. Matiću[5] i Sl. Ježiću.[6] O historiji rukopisa *Trumbite* od piščeve smrti do 1871., kada je otkrivena, ne znamo ništa.Slavko Ježić primjećuje: » .. čini se, da je (Frankopan, op. prep.) napisao i više, nego nam je sačuvano, jer su na dnu posljednjeg sačuvanog lista naznačene početne riječi narednog lista, no toga više nema«[7].

Trumbita je izdavana više puta, i to dva puta (1915., 1936.) potpuna. Izdao ju je Slavko Ježić u *Građi VIII* (Zagreb, 1915., pp. 220—228), u *Životu i radu F. K. Frankopana* (Zagreb, 1921., pp. 157—162, gdje su izostavljene oko 4 strane prema tekstu, koji je izdan u *Građi*) te u *Dje-*

[1] M. Kombol, Povijest hrvatske književnosti, p. 264.

[2] Frankopan, Trumbita, p. 220; I. Kostrenčić, Vrtić, p. V. ima naglašena umjesto razglašena.

[3] I. Kostrenčić, Vrtić, p. V. i Sl. Ježić, Pravopis F. K. K., p. 199.

[4] I. Kostrenčić, Vrtić, p. V.

[5] T. Matić, Ein Bruchstück, p. 532.

[6] Frankopan, Trumbita, pp. 181, 185.

[7] Sl. Ježić, Život i rad F. K. K., p. 72.

lima F. K. Frankopana (S. K. A., CVIII, Beograd, 1936., pp. 193—203). Spomenimo još, da je A. Cividini štampao *Progovor* toga djela u *Gorskom Kotaru* (V. 3 — Zagreb, 1936, pp. 130—136.)[8].

3. — Sadržaj je *Trumbite* ovaj:

U *Progovoru* pisac upućuje čitatelja, da se u toj »knjižici« nalaze ispisani grijesi »vsih ljudi tako duhovnih kako svickih, visokih i nizokih«[9], ali to je ispisano »ne s cifrastimi il osebujnimi, nego navadnimi i priprostimi ričami«[10]. Ako se tkogod nađe uvrijeđen zbog sadržaja ove knjige, neka znađe, da je to samo san, pa »razumni ljudi« ne treba da se srde. Frankopan mrzi Lucifera »kako vraga«, jer on ogovara njega i njemu slične, pa zato i on, Frankopan, protestira protiv toga, da on u ovoj knjizi ogovara druge. Ako bi se ipak tkogod rasrdio na ovu knjigu, neka ide k Luciferu i njega upita, zašto ovako grdno optužuje. Ako pak taj čovjek spozna, da je kriv, neka se svejedno smije, da drugi ne opaze, da je krivac, »ar kada cela družba smije, ni tak lahko norca poznati«.[11] Zatim Frankopan donosi primjer Epaminonde, koji je na straži zaspalog vojnika mačem probô s obrazloženjem »ja ga ostavih, kako ga i najdoh«.[12] Tako će se suditi i na sudnjem danu: »kako koga nebeski sudac tad zavrne, onako sudil ga bude ...«[13]. Iza toga spominje znakove, koji bi se imali izvršiti prije »skradnjega dana«, dolazak Kristov i sud. Razmišljajući o tom, Frankopan se spominje »pripećenja, koje se u Parisu varašu francoskomu leta 1082 prigodilo«[14]. Radi se o sv. Brunu, osnivaču reda kartuzijanaca, koji da je 1082. u Parizu prisustvovao nekom rekvijemu, gdje je mrtvac tri puta uzastopce na riječi *Responde mihi* ustajao i odgovarao *Accusatus sum*, pa *Judicatus sum* i, na koncu, *Damnatus sum*.

Turoban zbog takva razmišljanja, Frankopan je legao u krevet te naložio, da mu donesu knjigu, koju je napisao »Dionys. Carthus.«. Čitajući do ponoći, došao je tako Frankopan i do onog mjesta u toj knjizi, gdje piše, »da človik na onom strašnom dnevu mora račun dati od vsih misli, govorenj, činenj, kaj je na ovom svitu nehasnovito potrošil«[15]. To ga je toliko potreslo, da je knjigu stavio na stranu, žalostan i »zdihajuć« zadrijemao te imao viziju »skradnjeg dana«, gdje u »oka magnutju« dođe čovječanstvo u jednu »prostranu dragu«. Tu je, dakako, i Lucifer, koji svojom nazočnošću potencira strah. »Kada jur vse u velikoj skrbi konac čekaše«[16], došao je Krist »na jednim, kako se meni videlo, z vnogimi lipimi farbami odičenim kolobaru sideć«[17]. Prisustvuju još i »Divica i mati

---

[8] U svim svojim citatima iz Trumbite služim se izdanjem u Gradi; v. u opera citata »Frankopan, Trumbita«.
[9] Frankopan, Trumbita, p. 220.
[10] Idem, ibidem.
[11] Idem, p. 221.
[12] Idem, ibidem.
[13] Idem, ibidem.
[14] Idem, ibidem.
[15] Idem, p. 224.
[16] Idem, ibidem.
[17] Idem, ibidem.

božja Marija«[18], arhandeo Mihajlo, Ivan Krstitelj i »ss. apostoli«, koji »sidjahu na dvanajst klupčicah«[19].

Kao drugi dio teksta u *Trumbiti* dolazi poglavlje *redovniki i duhovni dodju pred sud*[20]. Najprije Mihajlo stane hvaliti »sveto redovničstvo, od koga reče Apostolus: vi jeste to izabrano plime, kraljevo redovničstvo . . .«[21]. Na to se Lucifer hoće »od jada raspuknut«, pa stade govoriti: »Moj glavni neprijatejl dobro je zagovoril, premda opitan ne biše. Triba je ljudem, ar guske ne znaju, dopušćat govorit: oni jesu sveti i čisti, ali ne vsi.«[22] Zatim Lucifer namigne svom kancelaru, koji mu donese »velike črne knjige«, »ter na duhovnike gledajući kako šegav sofista ovako progovori . . .«[23]. Lucifer najprije stane ironično hvaliti svećenike, jer da su oni njegovi zaslužni pomoćnici. Iza te ironične hvale sruči pregršt prigovora upućenih biskupima i opatima, koji su zaredivali nevrijedne ljude »za prijazan, za preporučenje, za rodbinstvo, pače za debelu plaću ili pohlipne dare prez dostojna egzamina u svete rede«[24]. Optužuje ih, da su naslijedili velika bogatstva i da uzdržavaju »tulike drage, prateći konje i hintove, tulike pse, tulike nepotribne sluge i družinu iz crikvenih dohodkov«[25], a sve su to blago bili dužni podijeliti siromasima. Veli im: »Vaše letne dohodke dobro ste čuvali, tako da ne mariste znati broj vaših ovčic, nego kuliko jezer škedi ili sto dukat vaša biskupija, opatija, plebanušija donaša? Vi ste listor na desetine i aldove pazili vzimajuć mliko, sir i vunu, ako l' pako ovce vaše zlo ili dobro pasene jesu, malo za to hajaste«[26]. Radi »cifre i gostovanja« sve su izvukli od siromaha i crkvenog imanja, a crkve, škole i »špitale« su zapostavili. Oni su »za života dobri politici i dvorani, ali malo duhovni bili«[27].

Zatim se obraća na »obćinske mašnike i redovnike«[28]: umjesto da su čistih ruku, »snažnih vusta«, svetog tijela, od njih se čuju »kletve, prisege, psosti, morgovanje, ogovaranje, nesramna i druga vsaka malovridna govorenja tot na placih, tot u krčmah«[29], koje češće od crkava i kapela pohađaju. Prigovara im zatim, da nisu htjeli vršiti neplaćena krštenja; a mladence nisu htjeli vjenčati bez plaće, pa zato mladenci »kurvištva prečinjaše«[30]. Često puta se dogadalo, da mrtvaca, jer njegovi nisu imali čime za nj platiti, nisu dali pokopati, pa je truplo na toplu vremenu nad zemljom ostajalo i tako »betegi ishodili jesu«[31]. Oni nisu kod izbora župe pazili,

[18] Idem, ibidem.
[19] Idem, ibidem
[20] Idem, p. 225
[21] Idem, ibidem.
[22] Idem, ibidem.
[23] Idem, ibidem.
[24] Idem, p. 226.
[25] Idem, ibidem.
[26] Idem, ibidem.
[27] Idem, ibidem.
[28] Idem, ibidem.
[29] Idem, p. 227.
[30] Idem, ibidem.
[31] Idem, ibidem.

da li se u puku nalazi »pobožnost i strah božji«, nego koliki je dohodak dotične župe. Nikome nisu ni »beč« pregledali, a sami su željeli biti slobodni od svakoga poreza. Klatili su se »po orsagu«, a »crikve pustili crikve biti«[32]. Nose se veoma skupocjeno. »Landraju« s puškama i oružjem. Morali bi se suzdržavati, a kad tamo, oni su »najlakomiji i najvekši pijanci«[33].

Lucifer na koncu kaže: »Mi vragi ćemo vam povidat, kako bi moralo vaše držanje biti«[34]. Duhovni bi se čovjek morao, po Luciferovu mišljenju, držati »kako jedan ponizan dijak i ljubljeno dite koji iz škole i naručaja sina božjega ishodi«[35]. Ali tu se završava tekst, i tako ne možemo doznati, kakve je sve zahtjeve stavio Frankopan u Luciferova usta s obzirom na ispravno vladanje »duhovnika«. Svakako vidimo, da je sadržaj *Trumbite* vrlo zanimljiv, živ i stvaran.

4. — Pitanjem *Trumbitine* geneze pozabavili su se Slavko Ježić, Ante Šimčik i Ante Cividini. Sl. Ježić misli, da je *Trumbita* »satira ili bolje reći ulomak satire na različite staleže i prilike Frankopanova vremena«[36], ali već i Slavko Ježić postavlja hipotezu, da je Frankopan možda radio prema nekom uzorku, ali da se to »ne da konstatirati«[37]. Budući da nije znao riješiti, tko je onaj »Dionys. Carthus.«, kojega spominje Frankopan u *Progovoru*, Slavko Ježić nije se dalje upuštao u genezu *Trumbite*. To je pokušao A. Šimčik. On je pronašao slučajnu sličnost između jedne priče iz *Pripovidanja nauka krstjanskoga* (Mleci, 1750.) od Jerolima Filipovića i Luciferova govora u *Trumbiti*. Šimčikova je zasluga, što je naslutio, da bi »Dionys. Carthus« mogla biti kratica od *Dionysius Carthusianus*, ali kaže, da ni njemu pisac nije poznat[38]. Šimčik je u nagađanju išao tako daleko, da je odredio i kako bi se djelo Dionizija Kartuzijanca moglo zvati latinski (»De quatuor novissimis«[39]). On priznaje, da je *Trumbita* »odvažna satira« i kaže, da će se tek otkrićem knjige i pisca, koji se krije pod tim tajnovitim nazivom, moći »vidjeti, vrijedi li njegova (Frankopanova, op. prep.) Trumbita štogod za kulturnu historiju suvremenog hrvatskog društva«[40].

Treći, koji se pozabavio genezom *Trumbite*, bio je A. Cividini. On prihvaća Ježićevo mišljenje, da se Frankopan žacnuo svoje satire i da je zbog toga nije završio[41]. Ujedno izjavljuje, da »možda« Frankopanovi suvremenici nisu zaslužili takve satire, i da je to možda »samo oponašanje slične takve satire u talijanskoj ili drugoj kojoj književnosti«[42]. Ali malo niže u svom tekstu A. Cividini nastoji dati i drugo tumačenje: djelo je

[32] Idem, ibidem.
[33] Idem, p. 228.
[34] Idem, ibidem.
[35] Idem, ibidem.
[36] Sl. Ježić, Život i rad F. K. K., p. 72.
[37] Idem, ibidem.
[38] A. Šimčik, Frankopanova Trumbita, p. 648.
[39] Idem, p. 649.
[40] Idem, ibidem.
[41] A. Cividini, F. K. K., p. 130.
[42] Idem, p. 131.

nastalo čitanjem knjige Dionizija Kartuzijanca, koje je Frankopana uljuljalo u san, a sadržaj toga sna »utisnu pero u kneževe ruke«[43]. U svojem raspravljanju Cividini, pri koncu, izjavljuje, da »do danas nije uspjelo otkriti, tko je taj Kartuzijanac, i što sve pišu njegove knjige«[44]. Tu ponovo iznosi sumnju u *Trumbitinu* originalnost: »kad bi nam sadržaj njihov (knjigâ Dionizija Kartuzijanca, op. prep.) bio poznat, jamačno bi odmah, na prvi pogled, opazili, da je kneževa sanja puka reprodukcija čitanja baš tako kao što su i mnoge njegove pjesme reprodukcija pjesama Crescenta i drugih talijanskih pjesnika«[45].

Nije nikakvo čudo, ako je u ovako maglovitom nagadanju o neoriginalnosti *Trumbite* Mihovil Kombol načinio korak dalje te u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti do preporoda* ovako registrirao Frankopanovu *Trumbitu* i njezino postanje: »Frankopanova se dosta okretna proza ogleda u njegovoj *Trumbiti sudnjega dneva*, koja je, kako se vidi iz predgovora i iz nedovršena odlomka, imala biti satira na sve staleže, ali pisana po tudim uzorima«[46].

Kao što smo vidjeli, glavni je problem oko *Trumbite* pitanje, tko je bio »Dionys. Carthus.«, i kakav je odnos između njegova djela i Frankopanove *Trumbite*. U slijedećim recima odgovorit ću na ta dva pitanja.

5. — Dionizije Kartuzijanac, koga Talijani zovu *Dionigi il Certosino*, Francuzi *Denys le Chartreux*, a Nijemci *Dionysius von Rickel*, je kasnosrednjevjekovni filozof i teolog, nazvan *doctor exstaticus*. Rodio se između 1402. i 1403. u Rickelu kraj Liègea, a umro u Roermundu godine 1471. U Kölnu, gdje je doktorirao, usisao je duh tomizma. Njegova djela nemaju mnogošta originalno, ali svojom opsežnošću i univerzalnošću znače enciklopedijsku sintezu teološke i tomističke misli, kako je nalazimo već u XIII. stoljeću. Zapaženo je njegovo djelo *Komentari Sentencijama* Petra Lombarda, a vrlo je mnogo čitano i štampano njegovo djelo *Liber utilissimus de quatuor hominis novissimis*[47]. Sadržaj mu je tomističko-asketsko razma-

[43] Idem, ibidem.
[44] Idem, ibidem.
[45] Idem, ibidem.
[46] M. Kombol, Povijest hrvatske književnosti, p. 264.
[47] Podaci o Dioniziju Rickelu Kartuzijancu nalaze se u A. Mougel, Denys le Chartreux, Montreuil-sur-Mer, 1896; v. također Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg im Breisgau, III, 1931, p. 337. U Zagrebu se nalaze dva primjerka raznih izdanja djela Liber de novissimis Dionizija Kartuzijanca, prvi u Sveučilišnoj biblioteci, a drugi u Metropolitani; a) D. Dionysii Carthusiani Liber utilissimus de quatuor hominis novissimis, nempe I. morte, II. iudicio, III. inferni poenis, IIII. gaudiis coeli, eiusdem item Colloquium de particulari iudicio animarum; modus optimus subveniendi, tum in extremis vitae, tum in purgatorio animabus. Lugduni, apud Gulielmum Rovillium. 1579, pp. (22) + 1—633. 16°.; b) D. Dionysii Carthusiani Liber de quatuor hominis novissimis, nempe: I. morte, II. iudicio, III. inferni poenis, IIII. gaudiis coeli; eiusdem colloquium de particulari iudicio animarum: nunc demum omnia recognita et a plurimis quibus scatebant mendis sedulo repurgata. Coloniae, Sumptibus Bernardi Gualtherii. Anno M.DCVIII. pp. (12) + 1—512. 16°. U citiranju služim se izdanjem od 1608. u Kölnu.

tranje o smrti, o posebnom i općem sudu te o paklu i nebu. U djelu se spominje mnoštvo srednjovječnih vizija i »putovanja« po drugom svijetu: *Purgatorium s. Patricii*[47], *Visio anglicana*, odnosno *Visio monachi anglicani*[49], *Visio Tondali*[50], *Libellus de vita Christinae Mirabilis*[51], *Revelatio Sanctae Brigittae*[52], *Liber de obitu Sancti Hieronymi*[53] i drugih.

6.— Nema nikakve sumnje, da Frankopan na onom mjestu u *Trumbiti*, gdje govori »ter knjige včinih si podat, koje popisal je Dionys. Carthus. od skradnjih četirih stvari človika«[54], misli baš na ovo djelo *Liber de quatuor hominis novissimis* od Dionizija Kartuzijanca. Nastaje samo pitanje, u kojem su odnosu *Trumbita* i *Liber de quatuor hominis novissimis*. Iz isporedbe pomenute knjige Dionizija Kartuzijanca s *Trumbitom* proizlazi, da je: a) Frankopan iz te knjige mogao dobiti samo ideju, da napiše ovakvo djelo, b) da moramo vjerovati Frankopanu, kada u svojoj *Trumbiti* govori, da je čitao *Liber de novissimis* Dionizija Kartuzijanca i da se baš na jednom određenom mjestu u toj knjizi zaustavio, te c) da u *Trumbiti* ima elemenata, koji se ne nalaze u *Liber de novissimis*, pa ih Frankopan kompilira iz drugih knjiga ili ih kao citate i primjere znade napamet.

Izvodim dokaze:

A. — U *Liber de novissimis* nemamo ništa slično *Trumbiti*. Postoje jedino neki elementi, iz kojih je Frankopan mogao dobiti ideju, da u ovom obliku napiše satiru na suvremeno društvo.

Prvi je elemenat vizija. Čitavo je djelo *Liber de novissimis* puno vizija, od kojih smo glavne već citirali. Oblik vizije nalazimo i u *Trumbiti*, samo što se to kod Frankopana dešava u snu.

Drugi bi elemenat bila misao, da se svi staleži, a naročito oni, koji bilo na koji način vladaju, pozovu na sud. Takvu ideju nalazimo i u *Liber de novissimis:*

»Tunc *districtissima ratio exigetur à principibus, ac praelatis, et ab universis qui praesunt*, qualiter debitum officii sui impleverunt: à parentibus quoque, qualiter suam direxerint prolem, et a praedicatoribus, an ea que docuerunt personaliter executi sint opere, et an caeperunt facere, ac deinde docere«[55].

Treći bi elemenat bio, da sud, t. j. u *Trumbiti* satiru izriče baš davao. Nabrajajući, tko će sve izricati sud o sudnjem danu, *Liber de novissimis* veli:

»Terciò *accusabuntur à daemonibus, qui tam in particulari, quàm in generali iudicio sunt accusatores improbissimi et maligni* obicientes iudicandis quicquid impietatis et culpae de ipsis cognoverunt: et qui iam

---

[48] Rickel, p. 205—210.
[49] Idem, p. 198—205, 427 ss.
[50] Idem, p. 210—213, 417 ss.
[51] Idem, p. 213—217.
[52] Idem, p. 218—219.
[53] Idem, p. 222—224.
[54] Frankopan, T r u m b i t a, p. 224.
[55] Rickel, p. 138. (kurziv moj).

incitant et alliciunt ad peccandum, tunc importunè ac malitiosissimè deceptos accusant, dicentes: Iustissime iudex, adiudica istos nobis. Tui sunt per creationem, sed nostri per transgressionem. Tui fuerunt per gratiam quam amiserunt, nostri sunt per culpam, in qua decesserunt. Tui merito tuae passionis et mortis, nostri vitio suae ingratitudinis. A te ornatum acceperunt virtutum, à seipsis autem et à nobis induti sunt vestes has sordidas. Nobis ergo associentur in poenis, qui confirmati sunt nobis in culpis«[56].

Četvrti bi elemenat bio u tome, što je čitavo djelo nazvano *Trumbita.* Truba (trumbita) se spominje upravo na dva mjesta u *Liber de novissimis,* i to upravo s citatom Sv. Jeronima, koji donosi i *Trumbita*[57]. Evo ta dva mjesta iz *Liber de novissimis:*

a) »... quam vehementer et assiduè formidavit illud gloriosus et sanctus doctor Hieronymus, dicens: *Quoties diem illum considero toto corpore contremisco. Sive enim comedo, sive bibo, sive aliud aliquid facio, semper videtur mihi tuba illa terribilis sonare in auribus meis: Surgite mortui, venite ad iudicium*[58];

b) »Ait quippè Hieronymus: Quoties diem illum considero, toto corpore contremisco. *Sive etenim comedo, sive bibo, sive aliud aliquid facio, semper videtur mihi tuba illa terribilis insonare auribus meis.* Surgite mortui, venite ad iudicium.«[59]

Za ovaj četvrti elemenat pripominjem, da je poznat i iz mnogih drugih tekstova.

B. — Frankopan u *Trumbiti* posve otvoreno veli, da je razmišljajući o sudnjem danu stao čitati *Liber de novissimis* od Dionizija Kartuzijanca i da se, čitajući, naročito smeo, kada je došao do onih »riči, da človik na onom strašnom dnevu mora račun dati od vsih misli, govorenj, činenj, ka je na ovom svitu nehasnovito potrošil«[60]. To je jedino mjesto u *Trumbiti,* iz kojega sigurno znamo, da je Frankopan stvarno čitao knjigu *Liber de novissimis* Dionizija Kartuzijanca te da se na jednom određenom mjestu u toj knjizi u čitanju zaustavio. Evo jedno takvo mjesto u *Liber de novissimis:*

»O quàm districtum ac metuendum erit illud iudicium et quid responsuri, imò quid passuri sunt qui magnis involuti ac inquinati sunt vitiis? cum per Micheam prophetam loquutus sit Dominus: *Vae vobis, qui cogitatis inutile?* Et per seipsum in Evangelio: *De omni verbo otioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicii. Nec solum de malis operibus, sed de omissionibus quoque actuum virtuosorum, et de omni*

[56] Rickel, p. 132—133. (kurziv moj).

[57] Usporedi s ovim t o t o c o r p o r e c o n t r e m i s c o, koji nalazimo u oba niže citirana teksta iz L i b e r d e n o v i s s i m i s, tekst iz T r u m b i t e: »S. Hieronymus in Math. dicit: Po vsem životu momu trepećem, kada mi samo jedna misal od ova istinita, oštra sudnja dneva napade«, v. Frankopan, T r u m b i t a, p. 223.

[58] Rickel, p. 68—69.

[59] Idem, p. 370. (kurziv moj).

[60] Frankopan, T r u m b i t a, p. 224.

tempore nobis impenso, exigetur ratio rigorosa. O quanta peccata et vitia, de quibus non eramus suspecti, tunc quasi ex insidiis contra nos improvisè erumpent, atque consurgent?«[61]

U *Liber de novissimis* ima još mjesta sličnih ovom citiranom. Donosim još ova dva citata:

a) »Sic namque omnipotens Deus vias nostras considerat, et cunctos gressus nostros dinumerat, ut *nec minimae cogitationes nec minutissima verba, quae apud nos viluerunt; in eius iudicio indiscussa permaneant*«[62];

b) »*Propter quod vivere sic debemus, tamquam de singulis motibus nostris rationem daturi.*«[63]

Kako tekst u *Trumbiti* nije jasniji, nisam mogao odrediti baš ono mjesto u *Liber de novissimis*, na koje se odnose Frankopanove riječi.

C. — U *Trumbiti* imamo elemenata, kojih nikako nema u *Liber de novissimis*. Prvo, opis znakova, koji će se izvršiti prije sudnjega dana, ne poklapa se u *Trumbiti* i u *Liber de novissimis*. Rickel nigdje ne citira »s. Mathaeus va 24« i »S. Ivan u Apoc. 12«, koje nalazimo u *Trumbiti*. Podaleko bi nas odvelo, kada bismo analizirali opis znakova u jednom i u drugom od ta dva teksta. Meni se čini, da ih je Frankopan crpao iz originala (Sv. Matej i Apokalipsa). Drugo, u *Trumbiti* nalazimo priče o Epaminondi i o sv. Brunu, od kojih ni jedne ni druge nema u *Liber de novissimis*. Treće, u *Trumbiti* imamo citirano »Cadite super nos et abscondite nos prae conspectu Eius, qui sedet in throno, et prae ira agni«[64], a taj citat u Rickela glasi: »... *Dicent montibus et petris. Cadite super nos et abscondite nos à facie sedentis super thronum, et ab ira agni, quoniam venit dies magnus irae eorum*«[65]. Slično se u *Trumbiti* i u *Liber de novissimis* ne poklapaju ni fornule osude *Ite, maledicti*...[66].

7. — Za *Liber de novissimis* možemo, dakle, tvrditi, da nije bio ni uzor ni vrelo Frankopanovoj *Trumbiti*. Frankopan je u ovoj knjizi mogao dobiti samo ideju, da sastavi svoju satiru u ovom liku. Prema tome je Frankopanova *Trumbita* originalan njegov rad, u kojem on iznosi satiru na suvremeno — dakako, vjerojatno, ne samo hrvatsko — društvo. Odnos je njezin prema *Liber de novissimis* isti kao i prema drugim knjigama (Biblija, priručnici, u kojima je našao primjere o Epaminondi i sv. Brunu), koje je Frankopan imao pri ruci i kojima se koristio kod izradbe svoje *Trumbite*.

Genezu, dakle, *Trumbite* možemo postaviti ovako: Frankopan je volio komiku i satiru — preveo je Molièrova *Georgesa Dandina* i ispjevao mnoge lascivne pjesmice i frivolne *Zganke za čas kratiti* — pa kad se našao u položaju društvene hipokrizije, u kojoj se svi mi često nalazimo

---

[61] Rickel, p. 138—139; kurziv moj od »nec solum...« pa dalje; sličan citat nalazim još pp. 127. i 128.
[62] Idem, p. 371. (kurziv moj).
[63] Idem, p. 373. (kurziv moj).
[64] Frankopan, T r u m b i t a, p. 222.
[65] Rickel, p. 93—94.
[66] Frankopan, T r u m b i t a, p. 223 i Rickel, p. 74, 143, 110, 113 i 406.

— htio je, dakako uvijeno, napisati satiru na svoje suvremenike. Najpogodniju formu našao je u liku općega suda, gdje Lucifer — ne Frankopan — predbacuje ljudima njihove krivice. Ideju je mogao dobiti u *Liber de novissimis*. Citate i priče, koje donosi, mogao je naći u priručnim knjigama[67], a mogao ih je znati i napamet. Znamo, naime, za njega, da je znao veoma dobro citirati psalme i izvatke iz Biblije[68].

Prema tome ne bi stajala misao, da je *Trumbita* »oponašanje« i »reprodukcija« slične satire iz neke strane književnosti, ni da mu je Dionizije Kartuzijanac bio »vrelo«, koje da pisac navodi, jer se bojao »tjesnogrudnih čitalaca«[69]. Prije vrijedi nagađanje Sl. Ježića, da je to »satira ili bolje reći ulomak satire na različite staleže i prilike Frankopanova vremena«[70].

Za historiju satire u hrvatskoj književnosti ovo saznanje o originalnosti Frankopanove *Trumbite* naročito je značajno. Tim svojim radom — koji nije ni prijevod ni preradba — Frankopan ulazi u historiju satire u Hrvatskoj kao jedan od pregalaca u toj književnoj vrsti. Jedino možemo žaliti, što se njegovo djelo, ako je ikad bilo u cjelini napisano, sačuvalo kao torzo.

8. — Da pokušamo još riješiti pitanje odnosa Filipovićeve *prilike* i *Trumbite*, koje je postavio A. Šimčik: Sadržaj je Filipovićeve priče slijedeći: na jednom koncilu neki misnik mora držati propovijed pred visokim crkvenim prelatima, ali ga uhvati trema; na to se javlja vrag — poslan od boga — i veli misniku, da ima kazati: »Poglavice tmina pakleni pozdravljaju poglavice crkava pučki i zafaljuju jim na njiovoj nepomlji . . .«[71]. Kako se siromašni misnik i dalje ustručava, da održi propovijed, đavao ga namaže crnom bojom, koje nestane tek poslije održane i veoma uspjele propovijedi. Ako dobro promotrimo *Trumbitin* tekst i tekst ove Filipovićeve *prilike*, vidjet ćemo, da sličnost postoji jedino u tituli, koja je dana vragu u jednom i drugom slučaju: u *Trumbiti* »Mi Lucifer z drugimi poglavniki Tamnosti«[72], a u *prilici* »Poglavice tmina pakleni«. Držim, da je baš ta sličnost ponukala A. Šimčika, da postavi pitanje o odnosu ovih dvaju tekstova. Ja pak mislim, da ova sličnost ni u kojem slučaju ne upućuje na kakvu međusobnu zavisnost *Trumbite* i Filipovićeve *prilike*. Ova titula, dana u jednom i drugom tekstu Luciferu (ili vragu), vrlo je poznata u kršćanstvu, a spominje se već i u Vulgati: *rectores tenebrarum* (Efežanima, 6,12),

---

[67] Priča o Sv. Bruni i onom mrtvacu, koju spominje Trumbita, nalazi se u jednom glagoljaškom rukopisnom zborniku (publicirao ju je R. Strohal u Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. XXIII, p. 92) i u Granovu Magnum speculum exemplorum (Mleci, 1538, p. 618—620). Ali kako Frankopanova priča prema ovim dvjema varira u pojedinostima, zaključujem, da je nije uzeo iz ovih tekstova.

[68] Sl. Ježić, Život i rad F. K. K., p. 23.

[69] A. Šimčik, Frankopanova Trumbita, p. 648.

[70] Sl. Ježić, Život i rad F. K. K., p. 75.

[71] A. Šimčik, Frankopanova Trumbita, p. 648.

[72] Frankopan, Trumbita, p. 225.

princeps huius mundi (Ivan, 12, 31), *princeps daemoniorum* (Luka, 11, 15). Prema tome mislim, da će se teško dokazati bilo kakva međusobna zavisnost *Trumbite* i Filipovićevih »prilika« ili »ižempija«.

9. — Da nabacim još jedno pitanje: možda je ipak, uza sve to, što je dokazano, da *Liber de novissimis* Dionizija Kartuzijanca nije ni uzor ni vrelo *Trumbite*, Frankopan čitavu *Trumbitu*, ovakvu kakva jest, preveo s nekog stranog teksta. No, na ovo pitanje, koje se uostalom može postaviti uz ovakve uvjete o svakom literarnom djelu, ne mogu odgovoriti. Dodajem, da nas na ovu sumnju, prema sadašnjem stanju spoznaje o *Trumbiti*, ne ovlašćuje ni jedan elemenat uzet direktno iz *Trumbite*[73].

[73] Posebni zadatak u svezi s Trumbitom — koji zasada nisam mogao izvršiti — sastojao bi se u tome, da se ustanovi, u kojem su odnosu prigovori u Trumbiti i u sličnim satirama iz svjetske književnosti. Da li su Frankopanovi prigovori loci communes ovakvih satira?

OPERA CITATA

A. Cividini, F. K. K. = A. Cividini: Franjo Krsto Frankopan — Gorski Kotar, napisao dr. A. Cividini, knjiga V, sv. 1, 2, 3, pp. 1—48, 49—96, 97—144. Zagreb, 1936.

Frankopan, Trumbita = Sl. Ježić: Književna ostavština Frana Krsta Frankopana — Građa za povijest književnosti hrvatske, na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, knjiga VIII., Zagreb, 1915, pp. 181—228.

Sl. Ježić, Pravopis F. K. K. = Sl. Ježić: Pravopis Frana Krsta Frankopana — Nastavni Vjesnik, XXIV, 1916, pp. 119—205.

Sl. Ježić, Život i rad F. K. K. = Sl. Ježić: Život i rad F. K. Frankopana s izborom iz njegovih djela. O 250. obljetnici Zrinsko-Frankopanske pogibije. Zagreb, Matica Hrvatska, 1921.

M. Kombol, Povijest hrvatske književnosti = Mihovil Kombol: Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda, Zagreb, Matica Hrvatska, 1945.

I. Kostrenčić, Vrtić = I. Kostrenčić: Vrtić, pjesme Franje Krsta markiza Frankopana, kneza tržačkoga, Zagreb, 1871.

T. Matić, Ein Bruchstück = T. Matić: Ein Bruchstück von Molières George Dandin in der Übersetzung F. K. Frankopans — AfSlPh, XXIX, 1908, pp. 529—549.

Rickel — v. citat u noti 47 i tamo naznačeno izdanje, koje upotrebljavam.

A. Šimčik, Frankopanova Trumbita = A. Šimčik: Frankopanova Trumbita sudnjega dneva — Hrvatska Revija, IV, 1931, pp. 647—649.

SADRŽAJ

DR. JOSIP HAMM:

Štokavština Donje Podravine 5

DR. LJUDEVIT JONKE:

»Dikcionar« Adama Patačića 71

VALENTIN PUTANEC:

Postanak Frankopanove Trumbite 177